

ks. Jerzy Krogulec, Wierzbica

POZYCJA URZĘDU DZIEKAŃSKIEGO W ŚWIETLE PRAWA POSOBOROWEGO

Wprowadzenie

Sobór Watykański II dokonał gruntownej odnowy życia kościelnego, co skierowało duszpasterstwo Kościoła na nową drogę. Postanowienia Soboru przyczyniły się do ponownego spojrzenia także na starodawną i zasłużoną w wykonywaniu zadań Kościoła instytucję dziekanów. Ostateczny kształt tej instytucji został określony w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II¹. Dokumenty soborowe nie zostały zamieszczone dosłownie w KPK, ale były przyczyną sprawczą norm kodeksowych. Mają ścisły związek z Kodeksem. Prace nad nimi i postanowienia tych dokumentów wyprzedzają to, co stało się obowiązującymi normami. Zrealizowały odnowę soborową w zakresie zadań ponadparafialnych współpracowników biskupów, jakimi są dziekani. Dlatego też, aby zrozumieć treść postanowień kodeksowych, trzeba do dokumentów soborowych i prawa posoborowego sięgać, gdyż z ich dyspozycji zrodziły się normy prawne KPK.

Sobór Watykański II mocno podkreślił zasadę *bonum animarum suprema lex*. Dobro dusz jest najważniejszym celem i zadaniem Kościoła, wypełnianym zarówno w Kościele powszechnym jak i partykularnym. Dobro dusz winno być przełożone na konkretne działania duszpasterskie i prawne. Dążeniem odnowy soborowej było zachowanie urzędu dziekańskiego i zaliczenie dziekana do najbliższych współpracowników biskupa diecezjalnego, wykonujących obowiązki duszpasterskie o charakterze ponadparafialnym (DB n. 29; ES n. 19 §1)². Sobór poleca także innym współpracownikom biskupa, aby w wypełnianiu obowiązków nauczania, uświęcania i kierowania współpracowali z dziekanami, żeby duszpasterstwo zyskiwało na skuteczności (DB n. 30 pkt 1). Prawo posoborowe tak naświetla posługę dziekańską: "Instytucja dziekanów ma to na uwadze, żeby przy pomocy dziekana proboszczowie lub współpracownicy duszpasterstwa tego samego terytorium, albo tej samej dziedziny społecznej, stworzyli jakby jakąś żywą komórkę diecezjalnego prezbiterium. W jej ramach ma się dokonywać koordynacja również specyficznego apostołstwa zakonników, zakonnice i świecczych, pracujących na tym samym terytorium lub w tym samym resorcie. W ten sposób wspólna działalność duszpasterska będzie właściwie rozwijana i kierowana (EI n. 15)³.

Prawo posoborowe poleca, aby przykładać wielką wagę do funkcji dziekańskiej, która jest funkcją duszpasterską, a nie tylko prawną i administracyjną (EI n. 187). Duszpasterstwo obejmuje trzy podstawowe zadania: nauczanie, uświęcanie i kierowanie (pasterzowanie). Sposób wykonania tych zadań jest różny. Sobór Watykański II ubogacił zadania Kościoła, zwłaszcza funkcję pasterzowania, nadając jej wy-

miar dynamiczny. W duchu dynamizmu pasterskiego trzeba spojrzeć też na urząd dziekański. Stan duszpasterstwa w diecezji w dużej mierze zależy od gorliwości i pomysłowości dziekanów. Skoro najważniejszym zadaniem Kościoła jest dobro dusz - jak to szczególnie podkreśla w nauczaniu Sobór Watykański II - pod tym kątem trzeba patrzeć na instytucje kościelne. Również w tym duchu nastąpiło dowartościowanie instytucji dziekańskiej i wysunięcie na czoło jej zadań funkcji duszpasterskiej przed funkcją kontrolną i administracyjną w dekanacie. Dziekan ma nie tylko czuwać nad rozwojem działalności duszpasterskiej i życiem lokalnego prezbiterium, ale ma obowiązek apostołskiej troski o działalność duszpasterską i życie prezbiterów (EI n. 187). Z funkcji nadzorczej, w duchu której określano dziekana jako "oculus et auris episcopi"⁴, akcent został przesunięty na funkcję duszpasterską. W tym aspekcie - duszpasterskim - należy spojrzeć na sposób ustanawiania i powoływania dziekanów, zakres władzy, kwalifikacje oraz prawa i obowiązki dziekańskie.

1. Określenie pozycji dziekana

Urząd dziekana stworzyła potrzeba odpowiedniego zorganizowania opieki duszpasterskiej, jaką winien roztoczyć biskup na podległym sobie terytorium nad duchowieństwem i wiernymi. Nie zawsze mógł bezpośrednio wszędzie dotrzeć. Powstała potrzeba zastępców, którzy - w jego imieniu i w granicach prawem określonych - sprawowałyby pewną zwierzchność nad parafiami i duchowieństwem. Według prawa kodeksowego dziekan oznacza kapłana jakoby zastępcę biskupa w wykonywaniu pewnych czynności jurysdykcyjnych, który stoi na czele dekanatu (wikariatu okręgowego, zewnętrznego). Jest pomocnikiem w całym posługiwaniu biskupim przez podjęcie szczególnych zadań lub troski pasterskiej w jakiejś części diecezji. Pojęcie "foraneus", występujące w Kodeksie (kan. 553 §1), użyte zostało w znaczeniu terytorium, na którym rozciąga się władza dziekana. Określenie "decanus"⁵ zakłada zwierzchnictwo nad dziesięcioma jednostkami terytorialnymi podległymi wikariuszowi okręgowemu (zewnętrznemu), które w rozumieniu prawa kościelnego oznaczają parafie, jako jednostki kierowane w rządzie dusz przez kapłana nazwanego "parochus", wykonującego władzę na części terytorium z własnym kościołem i własną ludnością, nad którą z urzędu sprawuje duszpasterstwo. Często vicarius foraneus sprawuje pieczę nad dziesięcioma jednostkami.

Nie zawsze taki podział jest wykonalny, ale niezależnie od ilości podległych jednostek nazywany jest dziekanem, a takie określenie urzędu dziekańskiego nie wskazuje na istotę podziału. Bardziej adekwatnym pozostaje określenie "wikariusz zewnętrzny" Wikariusz - bo zastępuje biskupa, zewnętrzny (foraneus) - bo wypełnia swoją funkcję poza miejscem stałej rezydencji biskupa. Dlatego definicja kodeksowa nie przypisuje pojęcia "decanus" urzędowi dziekańskiemu jako jedyne, ale przyjmuje także określenie "archiprezbiter" i dopuszcza ponadto inne określenia (kan. 553 §1 KPK).

Wydaje się, że pierwszym i głównym określeniem kodeksowym jest określenie "wikariusz zewnętrzny" Termin kodeksowy "vicarius foraneus" został w języku polskim przetłumaczony na określenie "wikariusz rejonowy", choć Kodeks chętnie posługuje się określeniem "dziekan" Stosowne byłoby też określenie "wikariusz okręgowy", chociaż zakłada ono działanie na jakimś terytorium.

Prawo posoborowe nie ogranicza działania urzędów dziekańskich tylko do jakiegoś terenu. Zakłada bowiem obok dekanatów terytorialnych inne, o których będzie mowa dalej. Istota nie dotyczy tego jak zostanie określony kapłan mianowany jako "vica-

rius foraneus", ale kierowania specjalnym związkiem parafii (*peculiares coetus* - kan. 374 §2 KPK) utworzonym dla wsparcia pasterzowania przez wspólne działanie lub wobec określonych osób (EI n. 184). Nazwę urzędu można określić w statutach lub dekreście erekcyjnym. Prawo kościelne traktuje stanowisko dziekana jako urząd pełniący funkcję duszpasterstwa i nadzoru podległych mu duchownych i świeckich.

2. Ustanowienie dekanatów i powoływanie dziekanów

Prawo posoborowe a przedkodeksowe stanowi, że parafie łączą się w dekanaty dla lepszego wypełniania posługi dla dobra wiernych. Biskup powinien uznać za bardzo pożyteczne ustanowienie takich okręgów administracyjnych, ponieważ przyczyniają się do zespolenia działalności duszpasterskiej, stanowią środek do zrealizowania zasady pomocniczości⁶ i uporządkowania posługiwania w diecezji (EI n. 184). Po Soborze Watykańskim II prawo daje biskupowi szersze możliwości w skuteczności duszpasterzowania w stosunku do czasu sprzed Soboru i Kodeksu Jana Pawła II, chociażby przez to, że biskup nie musi posługiwać się organizacją tylko dekanalną dla wsparcia skuteczności duszpasterzowania. Biskup może, a nie musi tworzyć organizacji dekanalnej jak to nakazywał Kodeks przedsoborowy Benedykta XV⁷. Biskup miał obowiązek podzielić diecezję na okręgi zwane wikariatami okręgowymi (zewnętrznymi - foranei), dekanatami, archiprezbiteratami. Gdyby podział nie był wykonalny, winien o tym powiadomić Stolicę Apostolską (kan. 217 KPK'17). Prawo kodeksowe posoborowe zaleca dla wsparcia duszpasterzowania przez wspólne działanie łączyć kilka sąsiednich parafii w specjalne związki jakimi są dekanaty (wikariaty rejonowe, zewnętrzne - kan. 374 §2 KPK). Prawo posoborowe daje jeszcze inne możliwości, choćby przez utworzenie wikariatów biskupich terytorialnych czy personalnych w określonych częściach diecezji lub dla oznaczonego zakresu spraw, względnie dla pewnej grupy osób (kan. 476 KPK).

Jezeli waga spraw tego wymaga, wikariusz biskupi jest powoływany jako biskup. Jak dotychczas, stosowana jest wytworzona przez rozwój historyczny praktyka wytworzenia dekanatów z kapłanem jako dziekanem⁸. Obok takiego rozwiązania przez organizację dekanalną coraz częściej pojawiają się instytucje wskazane przez prawo posoborowe. Przepracowanie podziałów diecezji według zasad całkowicie nowych praktycznie nie jest możliwe. Prawo posoborowe nie nakazuje dokonywania takiej operacji. Instytucja podziału diecezji na okręgi, zwane dekanatami, starodawna i zaśluzona, spełniała i spełnia dalej swoją rolę.

W numerze 184 Instrukcji "Ecclesiae imago" - jak było już podkreślone - prawo stwierdza, że biskup winien uznać za bardzo pożyteczne ustanowienie takich okręgów administracyjnych. Prawo posoborowe daje możliwość powołania dekanatów personalnych, obrządkowych, funkcyjnych obejmujących parafie personalne, obrządkowe czy nawet dla wykonujących poszczególne obowiązki pasterskie jak kapelani szpitali, kapelani szkół itd. na tym samym terytorium czy terytorium wielkiego miasta.

Strukturę poszczególnych dekanatów i nazwę kierującego dekanatem (czy dziekan, czy wikariusz okręgowy, rejonowy, obrządkowy itd.) biskup określa w akcie erekcyjnym. Może to uczynić także w statutach dziekańskich (EI n. 186).

Biskup przy ustanawianiu dekanatów powinien kierować się pewnymi racjami, które prawo określa w MP "Ecclesiae imago". Powinien więc brać pod uwagę, co łączy poszczególne parafie czy rodzaje posług:

1) obyczaje wiernych, charakter psychiczny i jednakowe warunki społeczne, długotrwałe tradycje,

- 2) te same lub podobne warunki geograficzne i historyczne,
- 3) te same potrzeby ekonomiczne i administracyjne,
- 4) możliwość częstych kontaktów między prezbiterami i prezbiterów z dziekanem (n. 185).

Prawo kościelne nie przesądza o nazwie dekanatu. Odgrywa tu rolę tradycja i praktyka. Dekanaty swoje nazwy otrzymują od najznakomitszych parafii w regionie, bądź zachowują je z tradycji. Dziekana powołuje biskup diecezjalny, jeśli czego innego nie postanawia prawo partykularne. Prawo partykularne może więc postanowić, że dziekana powołuje inny podmiot niż biskup diecezjalny⁹. Wydaje się, że każde działanie takiego podmiotu musi być skierowane do biskupa diecezjalnego. Biskup musi powołanie dziekana zaakceptować przez przyjęcie lub zatwierdzenie. Kodeks postanawia, że biskup diecezjalny, zgodnie ze swoim zdrowym osądem może wysłuchać zdania kapłanów pełniących posługę w danym dekanacie (kan. 553 §2). Jeżeli uzna za stosowne, może zasięgnąć zdania Rady Kapłańskiej, a nawet przeprowadzić głosowanie wśród kapłanów dekanatu, do czego upoważnia go MP "Ecclesiae imago" n. 187. Wydaje się, że biskup mógłby zasięgnąć zdania tylko Kolegium Konsultorów. Jeżeli dziekana powołuje bezpośrednio biskup diecezjalny, takie możliwości daje mu prawo powszechne.

Na urząd dziekana biskup powołuje kapłana, którego uzna za odpowiedniego. Kandydat nie musi pełnić urzędu proboszcza (kan. 554 §1; ES 19 §1; EI n. 187), w przeciwieństwie do prawa przedsoborowego (kan. 446 §1 KPK'17). Może być dziekanem kapłan zakonny, gdy zamieszkuje i wypełnia posługę pasterską w dekanacie. Otrzymuje taki urząd z zachowaniem kan. 682 §1 KPK i normami MP "Ecclesiae Sanctae" §30 i §31, po przedstawieniu przez kompetentnego przełożonego lub przynajmniej za jego zgodą wyrażoną na piśmie.

W praktyce jest zwyczaj, że biskup powołuje dziekana spośród proboszczów większych parafii. Ma to znaczenie praktyczne. Jest jakimś wyróżnieniem godnych kapłanów, dobrze wykonujących swoją posługę pasterską, zwłaszcza na stanowisku proboszcza. Wykonywanie funkcji dziekańskich wiąże się z jakimś ponoszeniem kosztów, które mogą przyjąć bardziej parafie większe.

Dziekan jest powoływany na określony czas, przewidywany przez prawo partykularne (kan. 554 §2 KPK; ES 19§2; EI n. 187). Może go określić sam biskup, synod prowincjalny, diecezjalny, Konferencja Biskupów. Najczęściej czynią to biskupi i synody diecezjalne¹⁰. Nowością jest, że prawo powszechne przywołuje tutaj prawo partykularne do określenia czasu trwania urzędu dziekańskiego. Kodeks Benedykta XV nie ograniczał czasu trwania urzędu dziekana, ale biskup mógł go odwołać według swej woli (kan. 446 §2 KPK'17). Prawo posoborowe idzie dalej po linii swobodnej decyzji biskupa, pozwalając mu każdego dziekana ustanowić na czas określony. Biskup wiąże się czasem określonym przez prawo partykularne, ale może swobodnie odwołać dziekana ze słusznej przyczyny, jeśli stwierdzi, że należy to uczynić, kierując się roztroptym osądem przyczyn i okoliczności (kan. 554 §3 KPK). Dziekan jest usuwalny według uznania biskupa (EI n. 187).

Powołanie i odwołanie dziekana z urzędu należy do swobodnej decyzji biskupa diecezjalnego. Wykluczenie są wikariusz generalny i biskupi, chyba że otrzymają specjalne zlecenie (wg kan. 134 §3 KPK). Zasada swobody w mianowaniu i odwoływaniu pełniących urzędy kościelne przez biskupa wynika z dobra pracy duszpasterskiej w diecezji. Dlatego biskup nie może być w tych rzeczach skrępowany ani w powoływaniu, ani odwoływaniu. Dobro dusz domaga się, aby biskup miał odpo-

wiednią swobodę w nadawaniu urzędów (ES §1). Gdy prawo partykularne ustanowi, że na urząd dziekana może kandydata powołać ktoś inny niż biskup, nie ogranicza swobody decyzji biskupa do odwołania lub usunięcia z urzędu.

Prawo powszechne nie ogranicza możliwości ponownego mianowania dziekana na następną kadencję, gdy dobrze spełniał swoją funkcję. Zasady przedłużania na urzędzie dziekańskim określa prawo partykularne, podając jednocześnie warunki w jakich może się to dokonać¹¹. Ustanie urzędu dziekana po upływie określonego czasu następuje od momentu pisemnego zawiadomienia przez biskupa zgodnie z kan. 186 KPK.

Prawo powszechne nie wspomina o urzędzie wicedziekana. Przyjęła go praktyka. Utrzymywany jest przez prawo partykularne. Wicedziekan jest stałym zastępcą dziekana. Wybierają go na ogół kapłani dekanatu i zatwierdza biskup. Przysługują mu prawa i obowiązki dziekana, gdy dziekan nie może swojego urzędu wypełniać na czas trwania przeszkody w wypełnianiu obowiązków przez dziekana. Prawo partykularne, najczęściej sam biskup, zlecają mu specjalne zadania. Kadencja wicedziekana też winna być na czas określony.

Prawo powszechne nie zobowiązuje nowomianowanego dziekana lub wicedziekana do złożenia wyznania wiary jak nakazuje kan. 833 KPK w przypadku obejmowania urzędów kościelnych. Prawo partykularne może taki obowiązek nałożyć¹².

3. Zakres i podstawa władzy dziekańskiej

Dziekan sprawuje władzę przez powierzenie mu urzędu. Prawo kościelne traktuje stanowisko dziekana jako urząd kościelny sensu stricto. Jest to więc urząd, który z mocy prawa daje współuczestnictwo we władzy jurysdykcyjnej lub władzy święceń. Wyczerpuje przesłanki pojęcia urzędu określone w kan. 145 KPK.

Władza dziekana jest udziałem we władzy biskupa. Jest to zastępca biskupa w wykonywaniu pewnych czynności jurysdykcyjnych poza siedzibą biskupa. Jest to jurysdykcja zakresu zewnętrznego, ale dziekan nie ma pełnej władzy jurysdykcyjnej, która przysługuje jedynie biskupowi. Spośród prerogatyw władzy jurysdykcyjnej (ustawodawcza, sądownicza, administracyjna, karna) w jego gestii pozostaje administracyjna do określonej części terytorium czy oznaczonego rodzaju spraw lub jakiejś grupy osób. Dziekan nie wykonuje władzy sądowej, którą kiedyś fragmentarycznie posiadał przed Soborem Trydenckim do spraw mniejszej wagi¹³.

Dziekan służy pomocą biskupowi w spełnianiu posługi duszpasterskiej, wykonując władzę administracyjną w zakresie mu powierzonym. W imieniu biskupa sprawuje opiekę duszpasterską nad dekanatem, bowiem w rozumieniu prawa posoborowego - jak wcześniej zostało powiedziane - dekanat ma znaczenie nie tylko administracyjne i kontrolne, ale przede wszystkim duszpasterskie. Biskup poprzez pomoc urzędu dziekańskiego może lepiej spełniać posługę duszpasterską na terytorium, na którym istnieje związek kilku parafii, ponieważ w takiej jednostce łatwiej o zespólną działalność duszpasterską inspirowaną odgórnie i rozwijaną oddolnie. Inicjatywy duszpasterskie biskupa płynące z góry są lepiej rozumiane i rozwijane po złączeniu się inicjatyw dekanalnego prezbiterium. W ten sposób wypełnia się zasada pomocniczości zaakcentowana w prawie posoborowym.

Zakres władzy dziekana ustalony prawem powszechnym należy zaliczyć do władzy zwyczajnej, czyli wynikającej z samego urzędu i zastępczej. Prawo powszechne tylko ogólnie określa zadania dziekanów. Stąd konieczność określania zakresu

spraw związanych z posługą dziekana na terenie diecezji przez prawo partykularne. Zakres władzy dziekana może poszerzyć sam biskup, synod prowincjalny, synod diecezjalny, Konferencja Biskupów. Dla zapewnienia skuteczności działań duszpasterskich najszybciej może uczynić to biskup i delegować dziekanom uprawnienia do jakichś czynności. MP "Ecclesiae Sanctae" domaga się od biskupa, aby wyposażył dziekanów w odpowiednie uprawnienia, przy pomocy których mogliby spełniać swoją funkcję popierając i kierując ogólną działalnością duszpasterską na powierzonym terytorium (n. 19 §1). Uprawnienia przysługujące dziekanom biskup może określić w statutach dziekańskich, zarówno przysługujące na mocy jak i delegowane przez biskupa (EI n. 186).

Dziekan jest szczególnego rodzaju wikariuszem pomocniczym na powierzonym mu terytorium, nie uczestniczącym jednak w uprawnieniach, jakie wynikają z racji święceń biskupich. Ze względu na swoją funkcję posługa dziekana ma podobieństwo do innych urzędów w Kościele. Dziekan pełni podobną funkcję jak wikariusz generalny, ale w stosunku do pewnego wycinka diecezji. Jest zastępcą biskupa w stosunku do określonego terytorium, oznaczonego zakresu spraw czy określonej grupy osób, ale nie może być wikariuszem generalnym, gdyż prawo kościelne nie daje dziekanowi pełnej władzy jurysdykcyjnej, która przysługuje jedynie biskupowi. Władza w zakresie jaką ma biskup diecezjalny przysługuje tylko wikariuszowi generalnemu, z wyjątkiem zarezerwowanej sobie przez samego biskupa diecezjalnego lub wymagającej specjalnego zlecenia biskupa (kan. 479 §1 KPK). Ustanowić wikariuszem generalnym zobowiązany jest biskup diecezjalny w stosunku do wikariusza pomocniczego będącego w randze biskupa (kan. 406 §1 KPK).

Patrząc od strony funkcji dziekan pełni urząd bardziej podobny do urzędu wikariusza biskupiego, ale wikariuszem biskupim sensu stricto nie jest, gdyż władza dziekana nie wygasa z chwilą wakansu stolicy biskupiej i prawo kościelne nie wspomina o przymiotach jakich wymaga się na urząd wikariusza biskupiego.

Władza dziekana ustaje przez:

1. upływ czasu, na który dziekan został powołany (kan. 184 §1 KPK). Ustanie urzędu po upływie określonego czasu następuje od momentu pisemnego zawiadomienia przez biskupa zgodnie z kan. 186 KPK,
2. odwołanie (kan. 554 §3 KPK),
3. zrzeczenie się (kan. 187 KPK),
4. przeniesienie się na teren innego dekanatu,
5. usunięcie (kan. 184 §1 KPK),
6. pozbawienie po popełnieniu przestępstwa (kan. 196 §1 KPK),
7. usunięcie mocą samego prawa (kan. 194 KPK).

Podstawą działania urzędu dziekańskiego mogą być statuty dziekańskie, jeżeli zostaną sporządzone. Instrukcja "Ecclesiae imago" zaleca, aby statuty dziekańskie sporządził biskup wysłuchawszy Rady Kapłańskiej (n. 186). Instrukcja stanowi, że biskup diecezjalny jest inicjatorem ich sporządzenia. Nie ma mowy o zatwierdzeniu sporządzonych, ale o sporządzeniu przez biskupa, ponieważ statuty dziekańskie zawierają normy prawne w zakresie władzy, którą posiada tylko biskup diecezjalny. Instrukcja stanowi, że obok spraw, które biskup chce zamieścić w statutach, w szczególności muszą być

1. określenie struktury poszczególnych dekanatów,
2. nazwę kierującego dekanatem (dziekan, archiprezbiter, protoprezbiter, wikariusz zewnętrzny, rejonowy, okręgowy itd.),

3. uprawnienia przysługujące dziekanom ipso iure czy też powierzone (delegowane) przez biskupa,
4. poszczególne agendy działalności duszpasterskiej, zasady współpracy ze świecnikami, między prezbiterami,
5. normy regulujące działalność dekanatów.

4. Kwalifikacje wymagane na urząd

Prawo kodeksowe w sposób bardzo ogólny określa kwalifikacje osoby jako kandydata na urząd dziekański. Winien to być kapłan uznany przez biskupa diecezjalnego za odpowiedniego (kan. 554 §1 KPK). Wysunięcie na czoło przez Sobór Watykański II zadań duszpasterskich w postudze dziekańskiej zrodziło potrzebę badania u kandydata na urząd dziekański kwalifikacji duszpasterskich przed powołaniem na urząd. W ocenie kandydata należy zwrócić uwagę na gorliwość apostołską i umiejętność prowadzenia pracy ponadparafialnej według dyrektyw biskupa. Zakładając należy, że powinien mieć odpowiednią wiedzę, dużą roztropność i odpowiednie przymioty moralne. Nie jest bowiem zwykłym urzędnikiem, ale jak określa Motu Proprio "Ecclesiae Sanctae", najbliższym współpracownikiem (n. 19 §1) w pełnieniu konstytutywnego celu Kościoła jakim jest dobro dusz.

Motu Proprio "Ecclesiae Sanctae" poleca biskupom, aby na dziekanów wybierać kapłanów wyróżniających się wiedzą i gorliwością apostołską, którzy mogliby właściwie popierać i kierować ogólną działalnością pasterską na powierzonym sobie terytorium (n. 19 §1). Instrukcja "Ecclesiae imago" daje nakaz biskupowi, żeby dziekana dobierał z największą troskliwością (n. 187). Instrukcja szczegółowo określa jakie warunki winien spełniać kandydat na urząd dziekana. Winien być:

1. kapłanem pełniącym funkcje duszpasterskie,
2. kapłanem zamieszkującym na terenie dekanatu, posiadającym autorytet u duchownych i świeckich z racji swej wiedzy, roztropności, pobożności i apostołskiej gorliwości,
3. odpowiednim, aby można było mu powierzyć kierowanie dekanatem, chyba że biskup ustanowi wikariusza biskupiego, zlecając mu szczególne obowiązki,
4. zdolnym do kierowania wspólną działalnością duszpasterską na terytorium dekanatu.

Prawo kościele wprost nie wskazuje, aby kandydat na urząd dziekana posiadał przymioty, jakich wymaga się na urząd wikariusza biskupiego sensu stricto, ale Instrukcja "Ecclesiae imago" podsuwa, że kandydat na urząd dziekana na tyle winien być odpowiedni, że mógłby wypełniać zadania powierzane przez biskupa wikariuszom biskupim.

Kościelne prawo powszechne nie wspomina o instytucji wicedziekanów, w związku z tym nie znajdujemy wzmianki o kwalifikacjach potrzebnych na to stanowisko. Instytucje tę określa prawo partykularne jako zastępcę nieobecnego czy przeszkodzonego dziekana lub przyznaje mu jakiś dział pracy dziekańskiej, dlatego prawo partykularne może takie kwalifikacje określić. Ponieważ wicedziekan ma udział we władzy dziekańskiej, wydaje się, że na to stanowisko winien być stawiany kapłan także o odpowiednich kwalifikacjach. Na ich ocenę ma tutaj duży wpływ biskup diecezjalny, gdyż kandydaturę kapłana na stanowisko wicedziekana przyjmuje lub zatwierdza. Winien więc być to kapłan odpowiedni, który poprowadzi pracę pasterską za nieobecnego lub przeszkodzonego dziekana i wypełni powierzony mu dział pracy dziekańskiej.

5. Prawa i obowiązki urzędu dziekańskiego

Katalog praw i obowiązków dziekańskich jest bardzo różny, gdyż podstawą władzy dziekańskiej są nie tylko normy prawa powszechnego, ale przede wszystkim partykularnego, które reguluje zdecydowaną większość spraw dotyczących poszczególnych jednostek terytorialnych. Ogromne znaczenie ma przesunięcie akcentu w postrzeganiu zadań dziekańskich w czasie po Soborze Watykańskim II. Z imperatywnej funkcji kontroli i nadzoru na zadanie apostołowskiej troski o rozwój życia religijnego duchownych oraz świeckich i działań pasterskich na powierzonym im terytorium. Dokumenty soborowe i prawo posoborowe na czoło zadań urzędu dziekańskiego wysuwają dbałość o odpowiedni poziom pracy duszpasterskiej w swoim okręgu. W rozumieniu prawa posoborowego na dziekanie spoczywa współodpowiedzialność razem z biskupem za stan duszpasterstwa w diecezji.

Prawo powszechne nakłada na dziekana obowiązki i prawa:

1. popierać i koordynować wspólną działalność duszpasterską,
2. czuwać, by duchowni w jego okręgu prowadzili życie odpowiadające ich stanowi i troskliwie wypełniali swoje obowiązki,
3. czuwać, by święte czynności były sprawowane zgodnie z przepisami liturgicznymi,
4. czuwać, by starannie były utrzymywane czystość i piękno kościoła oraz sprzętu liturgicznego, zwłaszcza przy przechowywaniu Najświętszego Sakramentu,
5. czuwać, by księgi parafialne w parafiach były właściwie spisywane i należycie przechowywane,
6. sprawdzać, czy majątki kościelne są należycie zarządzane, a ciężące na nich świadczenia (zwłaszcza mszalne) wiernie wypełniane oraz czy budynki parafialne są otoczone właściwą troską,
7. wizytować parafie swojego obwodu w czasie określonym przez biskupa,
8. dopilnować, aby w poważnej chorobie proboszcza w swoim rejonie nie był on pozbawiony pomocy duchowej i materialnej,
9. zatroszczyć się, by w razie choroby czy śmierci proboszcza nie zostały zabrane lub nie zginęły księgi, dokumenty, sprzęt liturgiczny i inne przedmioty należące do kościoła czy budynków parafialnych,
10. świadczyć pomoc duchową kapłanom swojego okręgu, najbardziej pamiętać o tych, którzy są w trudnych okolicznościach lub przeżywają jakieś problemy,
11. dbać, aby duchowni uczestniczyli w dokształcaniu poprzez udział w prelekcjach, spotkaniach teologicznych lub konferencjach według zasad określonych przez prawo partykularne a nakazywanych przez prawo,
12. zwoływać konferencje dekanalne w swoim okręgu (kan. 555 KPK),
13. uczestniczyć w synodzie diecezjalnym (kan. 463 §1 n. 7 KPK),
14. służyć biskupowi radą, gdy zwróci się o zdanie w sprawie obsadzenia stanowiska proboszcza w wakującej parafii, co nakazuje biskupowi kan. 524 KPK. MP "Ecclesiae Sanctae" zachęca, aby biskup wysłuchiwał zdania dziekana, gdy chodzi także o przeniesienie lub złożenie z urzędu proboszczów na terytorium dziekanowi podległym (ES n. 19 §2),
15. Służyć radą, gdy biskup zwróci się o zdanie w sprawie obsadzenia stanowiska w dekanacie. Tutaj prawo kodeksowe zaleca biskupowi, że jeżeli uzna za pożyteczne to w sprawie mianowania wikariusza, może zasięgnąć zdania także dziekana danego dekanatu (kan. 547 KPK),

16. brać udział w konferencjach dziekańskich zwoływanych przez biskupa diecezjalnego (EI n. 188),

17. brać udział w pracach Rady Kapłańskiej lub Duszpasterskiej, jeżeli został do nich powołany (EI n. 188). Biskup może wybrać niektórych dziekanów, aby z urzędu należeli do Rady Kapłańskiej lub Duszpasterskiej, chyba że prawo partykularne określi udział wszystkich dziekanów czy niektórych w takiej Radzie,

18. dokonać wizytacji parafii w dniach poprzedzających wizytację pasterską biskupa lub po jej zakończeniu w sprawach prowadzenia ksiąg parafialnych, miejsc świętych, naczyń liturgicznych i szat, administracji majątkiem kościelnym (EI n. 168 pkt j).

Wiele praw i obowiązków nałożonych i danych dziekanom spotykamy w prawie partykularnym. Są to zarządzenia biskupów, a szczególnie synodów diecezjalnych. Przykładowo można podać następujące:

1. czuwanie nad wyborem i obsadzaniem stanowisk referentów dekanalnych w poszczególnych resortach duszpasterskich,
2. dopilnowanie, by kapłani posiadali testamenty odpowiednio sporządzone,
3. obowiązek składania sprawozdań biskupowi z wydarzeń duszpasterskich jakie zostały podjęte w rozwiązaniu spraw trudnych dotyczących duchownych i świeckich,
4. częstotliwość odbywania konferencji dekanalnych, sporządzanie z nich protokołów,
5. dopilnowanie wszystkiego przy przekazywaniu parafii przez proboszczów,
6. określenie sposobu przeprowadzenia wizytacji dziekańskiej,
7. obowiązek towarzyszenia biskupowi podczas wizytacji pasterskiej w parafiach dekanatu,
8. określenie sposobów powoływania i uczestnictwa w organach wspomagających dziekana, jak na przykład zespoły konsultacyjne w dekanacie czy rady dekanalne,
9. określenie uprawnień do udzielania upoważnienia do spowiedzi w niewielkim zakresie, zwalnianie z kar, jak na przykład z ekskomuniki spowodowanej przerwaniem ciąży,
10. organizowania zastępstw w dekanacie na czas urlopów,
11. kontrola umów o pracę osób podejmujących ją w parafiach z koniecznością zameldowania ich w budynkach parafialnych, itd.

Powszechne prawo kościelne nie wspomina o stanowisku wicedziekana. Wytworzyła się praktyka ich powoływania. Wicedziekan zastępuje nieobecnego czy przeszkodzonego dziekana a w wielu przypadkach biskup lub synod diecezjalny przydziela mu na sposób stały jakiś dział pracy dziekańskiej, na przykład sprawy charytatywne, katechetyczne, chorych, misyjne, trzeźwości, rozprawianie pism i materiałów dostarczanych przez agendy Kurii do pracy duszpasterskiej. W podejmowaniu działań na terenie dekanatu wicedziekan porozumiewa się z dziekanem i referentami diecezjalnymi.

Przepisy partykularne podejmują zagadnienie wizytatorów dziekanów. Nie wspomina o takiej instytucji prawo powszechne. Praktyka jest różna w tym względzie. Biskupi wyznaczają takich wizytatorów spośród dziekanów jako wizytatorów diecezjalnych na określony czas. Spotykamy praktykę mianowania wizytatorami biskupów pomocniczych¹⁴. Dziekan podlega bezpośrednio biskupowi diecezjalnemu, ale instytucja wizytatorów dziekańskich jest mu pomocna. Wizytator może dokładniej przyjrzeć się jak dziekan spełnia swoją funkcję na urzędzie dziekańskim.

Zakończenie

Urząd dziekanów należy do grupy urzędów, które trwały przez całe wieki historii Kościoła. Wykazał swoją użyteczność będąc organem pomocniczym w pasterskim posługiwaniu biskupów. Określony w części prawem powszechnym, w zdecydowanej większości określany prawem partykularnym, zwłaszcza gdy chodzi o katalog praw i obowiązków wiązanych z tym urzędem. Różnie były akcentowane zadania stawiane w posługiwaniu dziekańskim. Zasadnicza zmiana w tym względzie nastąpiła po Soborze Watykańskim II. Nowe ujęcie funkcji dziekańskiej po Soborze sprawia, że urząd dziekański nie jest zwykłym urzędem wspomagającym możliwość nadzoru i kontroli ze strony biskupa, ale uzyskał kierowniczą rolę w organizowaniu pracy duszpasterskiej na terenie diecezji w obrębie dekanatu. To sprawia, że dziekan obecnie może występować w roli inicjatora wspólnych akcji duszpasterskich w dekanacie, wypełniając postawione mu zadanie ponadparafianego współpracownika biskupa diecezjalnego.

Prawo kodeksowe co prawda nie kładzie wyraźnego akcentu na funkcję duszpasterską urzędu dziekańskiego, skupiając się na zadaniach nadzoru i administrowania, to stanowi o popieraniu i koordynowaniu działalności pasterskiej. Natomiast w tym względzie bardzo pomocne jest prawo posoborowe a przed Kodeksem Jana Pawła II, które w sposób szczególnie akcentuje zadania duszpasterskie dziekana, stanowiąc w ten sposób podstawę do szczegółowego określania zadań dziekana jako koordynatora wspólnej działalności duszpasterskiej w dekanacie. Czynią to Dekret soborowy o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele "Christus Dominus", Motu Proprio "Ecclesiae Sanctae" ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II i Instrukcja "Ecclesiae imago" na temat pasterskiej posługi biskupów. Dokumenty zaliczają dziekana do najbliższych współpracowników biskupów, którzy pełnią funkcję duszpasterską o charakterze ponadparafianym.

WYKAZ SKRÓTÓW:

DB	- Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, <i>Christus Dominus</i>
EI	- Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów <i>Ecclesiae imago</i>
ES	- Motu Proprio <i>Ecclesiae Sanctae</i> , ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II
KPK	- Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II
KPK'17	- Kodeks Prawa Kanonicznego Benedykta XV
MP	- Motu Proprio
PK	- Prawo Kanoniczne

WYKAZ LITERATURY:

Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje, Sandomierz 1999.
 Dyduch Jan, *Posoborowe ujęcie funkcji dziekana*, w: „Notificationes” 120 (1982), s. 286-291.
 Góralski Wojciech, *Kongregacje dekanalne w ustawodawstwie Kard. Karola Boromeusza w:*

- „Prawo Kanoniczne” 3-4 (1994), s. 165-192.
- Krukowski Józef, *Administracja w Kościele*, Lublin 1985.
- Kucala Bogusław, *Prawo wizytacji wiernych i obowiązków posłuszeństwa w świetle kan.* 199 n. 7, w: *Prawo Kanoniczne* 3-4 (1994), s. 20-46.
- Pawłuk Tadeusz, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. 2., Lud Boży, jego nauczanie i uświęcenie*, Olsztyn 1986.
- Przybyłko M., *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, w: „Prawo Kanoniczne” 3-4 (1960), s. 195-172.
- Posoborowe prawodawstwo kościelne, red. Edward Szafrowski, t. 1. z. 1., Warszawa 1969, t. 6. z. 1., Warszawa 1975.
- Rybczyk Józef, *Pozycja dziekana w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego i prawodawstwa kościelnego po II Soborze Watykańskim*, w: „Kronika Diecezji Przemyskiej” 57 (1971), s. 31-32.
- Statuty Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego*, Poznań 1972.
- Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1968.
- Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995.
- Szafrowski Edward, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, Warszawa 1976.
- Szafrowski Edward, *Podręcznik prawa kanonicznego, t. 2.*, Warszawa 1985.
- Szafrowski Edward, *Ponadparafiani współpracownicy biskupa diecezjalnego*, w: „Prawo Kanoniczne” 3-4 (1992), s. 25-56.
- Szafrowski Edward, *Współpracownicy biskupa w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977.
- Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, Radom 1999.
- Wiara, modlitwa i życie. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976.

PRZYPISY:

- ¹ Ogłoszony Konstytucją Apostolską 25 stycznia 1983 r. w Watykanie.
- ² Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, *Christus Dominus* w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1968, s. 232-234. *Motu Proprio Ecclesiae Sanctae* ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II z 6 sierpnia 1966 r., w: *AAS* 58 (1966), s. 757-787. Cyt. za: E. Szafrowski, *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t. I, Warszawa 1975, s. 31-109.
- ³ Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago* z 22 lutego 1973 r., *Typis Polyglotti Vaticanis* 1973. Cyt. za: E. Szafrowski, *Posoborowe prawodawstwo...*, dz. cyt., t. VI z. 1, s. 15-352.
- ⁴ M. Przybyłko, *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, w: *Prawo Kanoniczne* 3 (1960) 3-4, s. 219.
- ⁵ Słowo „dziekan”, „dekanat” wywodzi się z łacińskiego słowa „decem”, które pochodzi od greckiego słowa „deka”. Oba wyrazy oznaczają liczbę dziesięć. Od nazwy tej liczby przyjęte zostało w dziedzinie wojskowej określenie starszego, stojącego na czele dziesięciu ludzi, nazywanego „decanus”. Przeniesione ono zostało następnie do terminologii kościelnej, zarówno zakonej jak i duchowieństwa diecezjalnego. Ciąła kolegialne wybierały przewodniczących, których nazywano dziekanami. Gdy podzielone zostały diecezje na okręgi, dla narad nad sprawami duszpasterskimi w okręgu wybierano przewodniczącego, któremu nadawano miano

dziekana. Gdy powstawały inwestytury profesorowi stojącemu na czele wydziału nadawano tytuł dziekana. W społeczności świeckiej określenie to zostało zastosowane w stosunkach dyplomatycznych. Zaszczyciono nim przedstawiciela korpusu dyplomatycznego, który go reprezentuje podczas różnych uroczystości. W hierarchii Kościoła tytuł dziekana nosi Przewodniczący Kolegium Kardynałów. Tytuł dziekana nosi też Przewodniczący Roty Rzymskiej (Por. M. Przybyłko, *Urząd dziekana...*, art. cyt., s. 199n).

⁶ W prawie posoborowym zasada pomocniczości została bardziej zaakcentowana. Zostały powołane do pomocy w wypełnianiu zadań pasterskich nowe instytucje, a istniejące, jak urząd dziekana, zostały pod tym kątem wzmocnione w swoim działaniu dla zapewnienia większej skuteczności pracy duszpasterskiej i bardziej uporządkowanego posługiwania w diecezji.

⁷ Ogłoszony bullą *Providentissima Mater Ecclesia*, 27 maja 1917 r. przez papieża Benedykta XV.

⁸ M. Przybyłko, *Urząd dziekana...*, art. cyt., s. 272.

⁹ Prawo partykularne może na przykład ustanowić podmiotem prawa do powołania dziekana prezbiterów mieszkających i wypełniających funkcje duszpasterskie w dekanacie. W prawie polskim przepisy Kościołów partykularnych określają, że dziekani powoływani są przez biskupa diecezjalnego, bądź nie określają, zakładając działanie norm kodeksowych, czyli powołanie przez biskupa. Gdy określają sposób powoływania przez dziekanów, wskazują na biskupa diecezjalnego jako uprawnionego do powoływania. Dopuszczają też przedstawianie kandydatów biskupowi na wakujący urząd dziekański, jako najodpowiedniejszych. Tak na przykład Synod Diecezji Katowickiej postanawia, że na nadzwyczajnym zebraniu dekanalnym zwołanym przez wicedziekana kapłani wybierają w tajnym głosowaniu trzech kandydatów, których przedstawiają biskupowi. Ale wynik głosowania ma dawać biskupowi orientację, kogo prezbiterzy uważają za najodpowiedniejszych. Nominacji dokonuje biskup. Zob. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976, s. 134.

¹⁰ W polskich diecezjach wprowadzona jest na ogół pięcioletnia kadencja urzędu dziekana. W Diecezji Katowickiej kadencja dziekana trwa 6 lat. Zob. *Uchwały I Synodu...*, dz. cyt., s. 134.

¹¹ Prawo partykularne przewiduje z reguły możliwość przedłużenia kadencji dziekanów na następny okres i ten sam kapłan może być ponownie powołany na urząd dziekana, np. synod poznański, wrocławski, sandomierski nie ustanawiają żadnych warunków. I Synod Katowicki pozwala przedstawić na następną kadencję do wyborów dziekana poprzedniego, ale pozbawia tej możliwości wyboru na następną kadencję wicedziekana. II Synod Diecezji Częstochowskiej postanawia, że dziekan może być dwie kadencje, następnie musi być pięcioletnia przerwa, po której może być ten sam kapłan powołany na urząd. Synod Wrocławski pozwala przedłużać kadencję wicedziekana na następną kadencję.

¹² Np. synody sandomierski i tarnowski taki obowiązek nakładają.

¹³ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2., *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcenie*, Olsztyn 1986, s. 285.

¹⁴ E. Szaftrowski, *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, w: PK 3-4 (1992), s. 51.